

KÖYÜN MODERNLEŞTİRİLMESİNE DAİR BİR UYGULAMA ve BİR PROJE: KİMSESİZ KÖY ÇOCUKLARININ KÖYDE EĞİTİMİ

*Safiye KIRANLAR**

*Aynur SOYDAN ERDEMİR***

17 Nisan 1940 günü 3803 sayılı yasa ile kurulan Köy Enstitüleri'nin¹ on yıllara yayılan tartışma ve araştırma sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Sözü edilen dönemde eğitim sorununu çözmeye yönelik olarak sürdürülen çabalar, TBMM'nin kuruluşunun ardından oluşturulan ve Cumhuriyet'in ilanı sonrasındaki gelişmelerle netlik kazanan hedeflere ulaşmayı öngörüyordu. Ekonomik ve toplumsal kalkınma idealinin önündeki engellerden biri olan eğitimsizliğin aşılması için ilköğretimin yeniden düzenlenerek yaygınlaştırılması bir zorunluluktur. 1927 yılı nüfus sayımına göre Türkiye'de yaşayan 13.648.270 kişilik nüfusun yalnızca %10,7'si okuryazardı. %90'ında okul bile bulunmayan kırsal yerleşim birimlerindeyse bu oran %6'ya kadar düşüyordu. Nüfusun 16.158.0182'e çıktığı 1935 sayımı sonuçlarına göre %19,5'e yükseldiği belirlenen okuma yazma oranında ciddi bir artış olduğu ortaya çıksa da ilköğretimdeki gelişmenin nüfus artışının epeyce gerisinde kaldığı görülmüştü. Türkiye'nin nüfus göstergelerine ilişkin bir diğer önemli gerçek de yaş bileşimi açısından sergilenen genç nüfus karakteriydi. Nüfusu genç olan ülkelerde okul çağındaki kuşakların oranındaki yoğunluğun eğitim sorununu çözmeyi güçleştirdiği bir gerçektir. 1927 ve 1935 yıllarında nüfusun yaklaşık %83'ünün kırsal yerleşim birimlerinde yaşadığı da² göz önüne alındığında ülkenin eğitim sorunlarının üstesinden gelmek öncelikle köy nüfusunun eğitimi için önlem almayı ve bu alanda yeni düzenlemeler yapmayı zorunlu kılmıştır. Sözü edilen düzenlemelerden belki de en önemlisi

* Yard.Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

** Yard.Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

¹ İlgili yasa köy öğretmeni ve köye yarayırlı meslek elemanı yetiştirilmek üzere tarıma elverişli toprağı bulunan yerlerde Maarif Vekaleti'nce Köy Enstitülerinin açılacağı belirterek başlar. Bkz, Pakize Türkoğlu, Tonguç ve Enstitüleri, 2. Baskı, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004, s. 164.

² Sözü edilen süreçte eğitim ve nüfus bileşimi için bkz. M. Nuri Kodamanoğlu, Türkiye'de Eğitim (1923-1960), 2. baskı, Ankara, MEB Yayınları., 1964, s. 8-9, 31, 37.

sayılabilecek olan Köy Enstitüleri biçimindeki yapılanma büyük oranda belirtilen koşulların ürünüdür. Diğer taraftan göz ardı edilmemesi gereken bir diğer önemli nokta da köyün kalkındırılması ve köylünün eğitilmesi gibi konuların II. Meşrutiyet döneminde sınırlı da olsa tartışılmaya başlanmış olması, bugün kimsesizler yurdu olarak adlandırılan, o günün Darüleytamları çerçevesinde farklı bir amaç güdülerek de olsa uygulamaya dönük ilk ipuçlarının verilmiş olmasıdır. Köy Enstitüleri düşüncesinin -izi sürüldüğünde- henüz filizlenmeye başladığı II. Meşrutiyet sonrasında Cumhuriyet'in kurulma aşamasında düzenlenen İzmir İktisat Kongresi'nde çiftçiler grubunun önerileriyle başka biçimde gündeme geldiği³, 1926 yılında Kayseri Zencidere'de ve Denizli'de kurulan Köy Muallim Mektepleriyle somutlaştığı⁴ ve nihayet 1936 yılında Köy Eğitimci Projesiyle ön uygulamasının gerçekleştirildiği görülür⁵.

Diğer deyişle Köy Enstitüleri önemli bir düşünsel ve kısa süreli de olsa uygulamalı birikim sonucunda, Cumhuriyet yönetiminin toplumsal ve ekonomik hedefleriyle uzlaştırılmak yoluyla gündeme gelmiştir. Köy Enstitüleri'ne ilişkin tartışmalar, bu kurumların kuruluşundan kısa bir süre sonra başlamış ve dozu artırılarak sürdürülmüştür. Enstitüler, kapatılmalarından sonra da özellikle siyasal tercihlerle bağlantılı olarak bu kurumları olumlayan ve olumsuzlayan pek çok tartışmaya konu olmuştur. Farklı perspektifteki yaklaşımların haklılıklarını ispat etme uğraşı konuya ilişkin merakı artırarak Enstitüler'in günümüze kadar pek çok bilimsel araştırmaya konu olmasını sağlamıştır.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz, Gündüz Ökçün, Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir, Haberler-Belgeler, Yorumlar, 3. baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1981, s. 390-392.

⁴ 20 Mart 1926'da TBMM'de "*Köy çocuklarını şehirlerde okutmayacağız. O köyünde ne görüyorsa o hayatı yaşayacaktır. Yani mektebi içinde büyük bir arsa olacak, orada çalışacaklar, hayvan bakmasını öğrenecek, bu surette köylerinden ayrılmayacaklardır*" şeklinde konuşan Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in vekilliği sırasında cumhuriyet devrimlerini en iyi yayacak kişiler olarak görülen öğretmenlerin yetiştirilmesi üzerinde durulmuş ve bu amaç doğrultusunda 22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı "Maarif Teşkilatı'na Dair Kanun"la Köy Muallim mektepleri kurulması kararlaştırılmıştı. Bu kanunla kurulan Kayseri (Zencidere) ve Denizli Köy Muallim Mektepleri'nde istenilen başarı elde edilemedi ve 1932'de Kayseri, 1933'te de Denizli'deki mektep kapatıldı (Necdet Ekinci, Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine Türkiye (1923-1950), Ankara; Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989, s. 94; Osman Kafadar, Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma, Ankara: Vadi Yayınları, 1997, s. 153).

⁵ Köy eğitimci projesi de Maarif Vekili Saffet Arıkan zamanında gerçekleştirilmiş bir proje olup, köyde eğitim konusunda atılan adımların önemli bir halkasını temsil eder. İlk eğitimci kursu 1936 yılında Eskişehir-Çifteler harasında açılmış ve bu kurslar ülkenin diğer yörelerinde açılan kurslarla birlikte 1947 yılına kadar çalışmalarına devam etmiştir (Kafadar, a.g.e., 153-154).

Bu çalışmayla Köy Enstitüleri tarihine bir katkı yapılmak amaçlansa da esas inceleme konusu Köy Enstitüleri olmayacaktır. Köy Enstitüleri'nin kuruluşlarına esin kaynağı oldukları yolunda herhangi bir bilgiye rastlanmayan ancak bu kurumlar öncesinde benzer hedef ve yapılanmayı içeren bir uygulama ve bir projeye merkez tutulacaktır. Belirtilen çerçeve içinde öncelikle kimsesiz ve çoğu köylü olan şehit çocuklarının yaşadığı/çalıştığı ziraat Darüleytamları'ndan söz edilecek, ardından köylüye rehber olacak kişileri eğiten, köyün kendi içinde modernleşmesi uğraşı içinde olan Köy Enstitüleri'nin kurumsallaşması sürecinde önemli olduğu düşünülen ve şimdiye değin vurgu yapılmamış bir proje ele alınacaktır. Ali Vahit Efendi tarafından hazırlanan bu proje (layiha) Maarif Vekaleti'nin kimsesiz çocuklar sorununa çözüm bulmak amacıyla konunun uzmanlarına hazırlattığı projelerden biridir. Osmanlı döneminden beri dile getirilen kimsesiz kır kökenli çocukların köye yerleştirilmesi düşüncesinin bu raporda daha da netleştiği, somut ve gerçekleştirilebilir önerilerin proje içinde yer aldığı görülür.

Darüleytamlarda Ziraat Eğitimi ve İzmit İttihat ve Terakki Darüleytamı

Kimsesiz, devletin himayesine muhtaç çocukların bakımı/yetiştirilmesi sorunu Balkan Savaşları sonrasında yaşanan göçle ortaya çıkmış, Birinci Dünya Savaşı ve özellikle Çanakkale Savaşı sonrasında artan şehit sayısı ile birlikte Osmanlı Devleti'ni en çok uğraştıran sorunlardan biri olmuştu. Bu sorunu çözmek için açılan Darüleytamlar'da çocukların barınma ihtiyacı karşılandığı gibi kurumdan ayrıldıktan sonra yaşayabilmeleri için kendilerini geçindirecek bir sanat öğretmek amacıyla sanat eğitimi verilmeye çalışıldı. 1917 yılında İzmit'in Akmeşe Beldesi'nde kurulan İzmit (Akmeşe) İttihat ve Terakki Ziraat Darüleytamı ise farklı eğitim anlayışı ile dikkat çekti. Bu darüleytamda üzerinde yıllardır tartışılan kır nüfusun eğitimi meselesi yetim/öksüz çocuklar özelinde ele alındı. Darüleytamların da kurucusu olarak bilinen İsmail Mahir Efendi bu oluşumdan kısa bir zaman önce köyde eğitim konusundaki düşüncelerini şöyle açıklamıştı.

“Aşağı yukarı 70 tane sancağımız var. Bunların çiftlik olan bir yerinde, yahut arazi-yi emiriyeden bir erkeklere bir de kızlara mahsus gayet geniş leyli iptidai mektepler yaparız. O sancakta kaç köy varsa hesaplarımsız. Nerelerde mektep yaparsak oralardan bir kız çocuğu bir erkek çocuğu alıp mektebe koruz. Kız mektebinin bir çok tertibatı olacak: Dokumacılık, açıcılık, dikişçilik, kadınların ziraattan yapabilecekleri tavukçuluk vs. Erkek mekteplerinde de tamamıyla ziraat işleri. Bunlara dört sene tahsil-i iptidai gösteririm. Bir senede mükemmel tatbikat görürler. Sekiz sene oldu mu? Sekiz seneye kadar o

köylüleri mecbur ederseniz, muallim evlerini ve mekteplerini yapsınlar. Sonra erkek ve kızı evlendirirsiniz. İki lira maaşla köylere sevinerek giderler. Çünkü köyün yanbaşıda yapılacak örnek tarlanın gelirini o muallim ve muallime alır. Bundan başka çaremiz yoktur. Bu suretle Osmanlı ülkesinde yapılmadık köy mektebi kalmaz, hem de muallim ve muallimelere sahip olursunuz. Bu mekteplere pek çok masraf gidecek sanmayın. Pirzola kıvrıcık eti değil köylünün yediği ayran, ayranlı çorba, pilav vereceğiz. Köylü battaniyesi, üzerinde bir aba, ayağında köylü yemenisi. İşte bu suretle az zamanda ilerleme sağlanır. Böyle yapılmazsa ve darümuallimin ve darümuallimattan talebe çıkışın dersiniz ancak üç yüz senede bu muallim ve muallimeler meydana gelir”⁶.

İsmail Mahir Efendi'nin 14 Temmuz 1914 tarihinde Meclis-i Mebusan'ın bir oturumunda dile getirdiği bu görüşlerinin temelinde köy çocuklarını köylerinden ayırmayarak köy için eğitime düşüncesi yatmaktaydı. İsmail Mahir Efendi gibi Ahmet Tefvik, Satı Bey ve Ethem Nejat Beyler de köy yaşamını uyarlaştırmak amacı üzerine kafa yormakta ve yabancı eğitimcilerin görüşlerinden de etkilenecek köyün kalkındırılması yönünde dikkati çeken görüşler ortaya atmaktaydılar⁷.

İsmail Mahir Efendi'nin önderliğinde dile getirilen bu görüşlerin hayata geçirildiği en somut örneklerden biri olan İzmit İttihat ve Terakki Darüleytamı'nın Köy Enstitüleri'ni çağrıştırabilecek pek çok özelliği olduğu

⁶ Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a), 7. baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 1999, s. 258.

⁷ Özellikle Ethem Nejat Bey'in köy öğretmenleri hakkındaki görüşleri dikkat çekmektedir. Ona göre köy öğretmenlerine tarım bilgisi verilmeli, öğretmen okulları geniş arazilere sahip olmalı ve “okulun ziraat dersleri toprak üzerinde alet ve edevatla amelî ve ayanî verilmelidir”. (Cemil Öztürk, Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996, s. 126). Köy Enstitüleri'nin kurucusu olarak kabul edilen İsmail Hakkı Tonguç, Ethem Nejat'ın tarıma dayanan ve köylerin gelişmesini sağlayacak nitelikte eğitim verilmesi yönündeki anlayışından etkilendiğini sık sık belirtmiştir. Ethem Nejat Bey devrin önemli eğitimcileri ve köyde eğitim anlayışındaki görüşleri ile dikkati çeken Satı Bey'le birlikte yatılı bölge okulları kurulması yönündeki girişimin fikir babası olarak anılmıştı. Köy Enstitüleri'nin modelini oluşturmada etkinliği görülen bu aydınlar dışında Avrupalı pedagog ve eğitimcilerin de etkisinin çok olduğu belirtilmelidir. Bunların başında Pestalozzi gelmektedir ki Pestalozzi, tabiata dayanan ve çocuğun her yönden gelişmesini görev edinen temel eğitim verilmesinden yanaydı (Kafadar, a.g.e., s. 38). Dewey (Toplumun küçük bir modeli olarak değerlendirilen okul anlayışı ile), Makarenko (Gorki Topluluğu ile) ve Blonski (İş Okulu ile) Köy Enstitüleri fikrinin oluşumunda etkili olan diğer düşünürlerdir (Türkoğlu, a.g.e., s. 174). Fakat belirtilmesi gereken önemli bir noktaysa Köy Enstitüleri'nin belirtilen batılı eğitimcilerin düşüncelerinin ve oluşturdukları sistemlerin bir taklidi olmadığıdır. (Fay Kirby, Türkiye'de Köy Enstitüleri, 2. baskı, yay. haz. Engin Tonguç, Ankara: Güldiken Yayınları, 2000, s. vii, viii).

anlaşılmaktadır. Bu Darüleytam'ın ülkenin diğer şehirlerinde kurulan 66 Darüleytam'dan farkı, savaşın mağdur ettiği köy kökenli kimsesiz ve yetim çocukları çiftçi olarak yetiştirmektir. Yeni Darüleytam'ın kuruluş aşamasında Almanya'daki programlar örnek alınmış, bu çocukları oluşturulacak numune köylerde toplamak, onları eğitmek ve daha sonra kendi aralarında evlendirerek mutlu nesiller yetiştirmek amaçlanmıştı. Enver Paşa'nın girişimleriyle kurulduğu anlaşılan bu Darüleytam'da eğitsel eksiklikler bulunsa da burada yetişen çocukların iyi bir çiftçiden daha donanımlı ve bilgili oldukları iddia edilmişti.

İzmit İttihat ve Terakki Darüleytamı'nın kuruluş aşamasında mevcudun her bir beldeden gelecek köylü çocuklarla 8-10 bin kişi olması düşünülmüştü. Darüleytam'a 13 yaşından büyük olan çocuklar kabul edilecekti ve kabul şartlarında tercihen numune mekteplerinden mezun olmaları istenecek mezun olmayanlara ise ayrı bir şube açılacaktı. Osmanlı toprakları içerisinde yer alan her bir kasabadan onar çocuk Akmeşe'ye getirilecek, kuramsal ve uygulamalı olarak verilecek ziraat eğitimi sonrasında çocukların bir kısmı numune köylerde yaşarken bir kısmı da ait oldukları köylere gönderileceklerdi. Darüleytam'ın kuruluşunda ilginç pek çok düzenlemenin yapıldığı görülür. Bu düzenlemeler içinde en dikkate değer olanı bir Avusturya şirketiyle yapılan anlaşma çerçevesinde Akmeşe'de 9 fabrika kurulması yönündedir. Bu fabrikalar ziraat köyü olan bu yerleşim bölgesinin aynı zamanda bir sanat köyü de yapılması anlamına geliyordu⁸.

Özellikle uygulamalı ziraat eğitimi programları açısından Köy Enstitüleri'yle benzerlik gösteren İttihat ve Terakki Darüleytamı ile ilgili ayrıntılı bilgileri 1918 yılında Darüleytamlar'ın kapatılması kararı sonrasında hazırlanan bir rapordan elde etmekteyiz⁹. İzmit İttihat ve Terakki Ziraat Darüleytamı Akmeşe merkez ve civar köylerde olmak üzere 4 şubeden oluşuyordu ve şubelerin isimleri İttihat ve Terakki Partisi'nin önde gelen

⁸ Safiye Kıranlar, Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923), İstanbul: İÜ. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2005, s. 61. Bu darüleytamda Halep ve Suriye'den gelen Ermeni yetimlerinin bulunduğu bilinmektedir. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Evrakı, nr: 74/165, ek 1 (19 Mart 1333/19.5.1917)).

⁹ Günümüze ulaşan bu rapor müsvedde olduğu için karalamalarla dolu, kötü bir el yazısı ile kaleme alınmıştır. Fakat belge Darüleytam'ın yapısı, verilen eğitimin niteliği, kaç şubeden oluştuğu, mevcudunun kaç kişi olduğu gibi çok önemli bilgileri de içermektedir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, böyle raporlar İstanbul'a nakledilecek olan bütün Darüleytam şubeleri için hazırlanmıştı ve raporlarda her şubenin mali, idari ve eğitsel durumunun özetlendiği bir bilançosunun yapıldığı bilgileri yer almaktaydı.

şahsiyetlerini çağrıştıracak şekilde verilmişti: Reşadiye, Enveriye, Talatiye, Saidiye¹⁰. Eğitim birinci ve ikinci devre olmak üzere iki aşamalı olarak belirlenmiş ve her bir aşamanın eğitim sürecinde iki sınıf oluşturulmuştu. Mekansal anlamdaki eksiklikler her iki devrenin aynı anda ders görmesini engellediği için birinci sınıflar okul binasında ders görürken ikinci sınıflar araziye gidiyor, ikinci sınıflar ders görürken bu kez birinci sınıflar tarlaya gidip çiftçilik işleriyle ilgileniyorlardı. Dersliklerdeki kuramsal eğitime Şubat ayı bitince son veriliyor ve bu tarihten sonra Darüleytam talebeleri tarlalarda ekim dikim ve hayvancılık gibi işlerle uğraşıyorlardı. Bu arada kuramsal derslerin sadece hesap, imla ve kıráttan ibaret olup çok yetersiz olduğu belirtilmelidir¹¹. Eksiklikler ders araç ve gereçleri için de geçerliydi. Öyle ki, 312 mevcutla eğitime başlayan bu Darüleytam'da talebelerin oturacakları bir sandalye dahi yoktu ve ders malzemeleri bir yana ders kitaplarının da bulunmadığı bilinmekteydi¹².

Diğer taraftan okul olarak seçilen binalar eğitim için uygun olmadığı gibi yatakhaneler de yaşamak için gerekli olan hijyen şartlarını taşıyamıyordu. Örneğin ahır olan bir çiftlik binası, bina içindeki gübrelere varlığına ve yaydığı kötü kokuya rağmen yatakhane olarak kullanılıyordu. Darüleytam'da talebelerin sağlık durumları ve beslenmeleri konusunda da bazı sorunların yaşandığı görülmektedir. Sabahtan akşama kadar çift süren çocuklara verilen yemek ve dolayısıyla kalori miktarı yeterli değildir¹³. Bu eksikliğe rağmen sağlık durumu genel anlamda iyi olarak gözlenmiştir. Temizlik ise başlı başına bir sorundur ve merkezde bulunan bir hamam ihtiyaca karşılık vermemektedir. Banyo sorunu

¹⁰ Reşadiye, Talatiye ve Saidiye Şubeleri, binaları yapılan tadilatlarla bir dereceye kadar kullanılabilir duruma getirilmişse de Enveriye Şubesi için uygun mekan bulunamamıştır. Geçici olarak Alandırü Karyesi'ndeki bir çiftlik binası yatakhane olarak kullanılmaya başlamıştır (BOA, Maarif Vekaleti Darüleytam Dosyaları (MF.EYT), nr: 6/131(Rapor), ek 1).

¹¹ Gös yer. Belirtilen raporda eğitmen eksikliği yönündeki soruna dikkat çekildiği gibi idaresizlik adı altında çok iyi açıklanmayan sorunların varlığından bahsedilmiştir. Temel sorun ise mevcut eğitmenlerin iki aşamadan oluşan eğitim programı içinde nasıl görevlendirileceklerinin planlanmaması ve daha da doğrusu nasıl bir eğitim programı takip edileceğinin bilinmemesidir. Var olan eğitmenler sayıca az oldukları gibi gün içinde hem sınıflarda ders anlatmakta, hem de günün belirli saatlerinde tarlalara giderek talebelere orada da eğitmenlik yapmaktadır. Eğitmenlerin oldukça yoruldukları ve bunun eğitimin kalitesini etkilediği görülmüştür. (Rapor, ek 6).

¹² Rapor, ek 2.

¹³ Rapor, ek 3.

beden temizliğinin istenildiği gibi yapılmasını engellediği gibi, elbiselerin yetersiz olması durumu daha da zorlaştırmıştır¹⁴.

Bütün olanaksızlıklara rağmen talebelerin kurum içinde bulunmaktan memnun oldukları görülmüştür. Raportör'ün ifadesine göre; iyi bir düzenlemeyle oluşturulacak modern öğretim anlayışı eksenindeki eğitimle yetiştirilecek bu çocuklar ileride güçlü karakterli ve akli başında bireyler olarak hayata atılabileceklerdir.

İzmit İttihat ve Terakki Darüleytami'ndeki çocukların da tıpkı Köy Enstitülüler gibi sadece ziraat işleriyle ilgilenmedikleri anlaşılmaktadır. Hepsini birer mahir çiftçi durumuna gelen bu çocuklar öküz arabalarıyla şubelere eşya nakletmekte, yine bu arabalarla İzmit'e kışın odun sevk etmekte, İzmit'ten erzak ve malzeme alarak Akmeşe'ye götürmekte, ahırları temizlemektedirler. Çocuklar arasında 13 yaşından küçük 25-30 kadar çocuk vardır ki bu işlerde istihdam edilmeleri uygun görülmemekte ve bir an önce İstanbul'a nakledilmeleri gerektiği vurgulanmaktadır¹⁵.

Yukarda değinilen koşullar göz önüne alındığında İzmit İttihat ve Terakki Ziraat Darüleytami'nin bir bütün olarak Köy Enstitüleri'yle karşılaştırılmaz nitelikte olduğu görülmektedir.¹⁶. Ancak belirtmek gerekir ki, Köy

¹⁴ Uyuz ve kaşıntı gibi deri sorunları olan birkaç çocuğun tedavileri devam etmekte, sıtmalı ve öksüren bazı çocukların da sağlık kontrolleri yapılmaktadır. (Rapor, ek 5). Yetersizlikler ve eksiklikler bunlarla sınırlı değildir. Çocukların pek çoğunun çarık şeklindeki ayakkabıları eskiyip parçalandığı için tarlaya yalınayak gitmektedirler. Yatakhanelerdeki yataklar ise eskimiş olduğu için mevcut birkaç yatakta çocuklar bir arada yatmaktadırlar. Çamaşırların azlığı sebebiyle çocuklar bir müddetten beri çamaşır değiştirememektedirler. Çiftliklerde giydikleri harici ameliyat elbiseleri ise eskimüş yıpranmış bir haldedir. Çocukların tarlalarda ziraat işiyle uğraştıkları sırada ellerinde su mataraları olmadığı için çok uzak mesafelerden su getirilmektedir. Ayrıca yemeklerin de yine şubeden getirilmesi ve çorba tarzında yemekler olması da önemli bir sorundur. Bu çocuklara ekme ve katı gıda ağırlıklı yemek verilmesi ve hepsine bir çanta temin edilmesi merkezden istenmiştir. (Rapor, ek 11).

¹⁵ Rapor, ek 4. Köy Enstitüleri ile de benzerlik gösteren bu anlayış aslında tarım eğitimi hakkındaki bir geleneğin de göstergesiydi. Osmanlı tarım eğitimi anlayışı günümüz anlayışından oldukça farklıydı ve bugün birbirinden tamamen ayrı ihtisas alanları olarak görülebilen pek çok branş bir disiplin içinde toplanıyordu. Uygulamalı eğitimle talebeyi tarım, hayvancılık, bağcılık, yol ve köprü yapımı, bitki ve hayvan hastalıkları konusunda eğitmek hedeflenmekteydi. (Rıfat Okçabol, "Tanzimatta Üretimi Çağdaştırma Çabaları: Ziraat ve Orman Mektepleri", Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi-Tebliğler (İstanbul: 12-15 Nisan 1999), der: Hidayet Yavuz Nuhoğlu, İstanbul: IRCICA yayınları, 2001, s. 482).

¹⁶ Tıpkı İzmit Darüleytami'nde olduğu gibi pek çok Köy Enstitüsü'nde de imkansızlıklar yüzünden eğitsel şartların yerine getirilemediği bilinmektedir. İşe sevk edilen pek çok Enstitülü öğrencinin yeterli derecede beslenemediği, iş için gittikleri yerlerde yatacak yer temin edilmediği, aydınlatma ve ısınma gibi temel ihtiyaçların karşılanamadığı görülmüştür (İ.Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları (1935-1946) 2.baskı, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1976, s. 77).

Enstitüleri'ndeki bazı uygulamalarla bu Darüleytam'daki uygulamalar ve uygulamalı ziraat eğitimi açısından dikkate değer benzerlikler bulunmaktadır. Köy Enstitüleri'nde verilen eğitimle öğrenciler bilgi sahibi olacakları gibi köylüyü de bilgi sahibi yapacaklardı. Köylü ile iç içe olunacak, gerektiğinde yardım edilecek gerektiğinde birlikte eğlenecekti. Dolayısıyla köy yeni değerlerle bezenecek, mutlu ve gelişmiş insanların yaşadığı alanlar olacaktı¹⁷. Köy Enstitülerinde olduğu gibi İzmit Darüleytamı'nda da karma eğitim verilmesi ilke olarak benimsenmiş ancak kız çocukların kurum içine alınması işlemi gerçekleştirilemeden Darüleytam kapatılmıştı. Daha 1917'lerde kararlaştırılan karma öğretim yönteminin 1940'lı yıllarda uygulandığı Köy Enstitüleri için bile eleştiri konusu olması -köyde kadın ve erkeğin birlikte çalıştığı gerçeği yok sayılarak-¹⁸önlenemeyecektir.

Köy Enstitüleri ile benzer yönleri tespit edilen İzmit İttihat ve Terakki Darüleytamı'nın da içinde bulunduğu Darüleytam teşkilatı savaşın bitişi ile birlikte lağvedildi ve Darüleytamlar'daki çocuklardan velileri bulunanların velileri yanına verilmesi, bakacak hiç kimsesi olmayanların ise İstanbul'a getirilmesi kararlaştırıldı. İstanbul'a gelen bu çocuklara ancak 1921 yılı sonundan itibaren kır kökenli olmaları gerçeği de hesaba katılarak ziraat ağırlıklı eğitim verilmesi uygun görüldü¹⁹.

TBMM Hükümeti ise Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti eliyle ülkenin dört bir yanına Öksüz Yurdu denilen Darüleytamlar açtı²⁰ ve İstanbul Darüleytamları'nda az çok yapılmaya başlayan bahçe ziraatını yeni kurduğu Bigados Öksüz Yurdu'nda (1921)yaptırmaya başladı. Bu yurt İstanbul'un

¹⁷ Tonguç, a.g.e., s. 116.

¹⁸ Tonguç, a.g.e., s. 36.

¹⁹ Bu anlayışın benimsenmesinde Yeni Ziraat Gazetesi yazarlarından Ahmet Tevfik Efendi'nin makalelerinin etkili olduğu bilinmektedir. Ahmet Tevfik Efendi'nin bu konudaki yazıları için bkz, "Topraklarımızın Kıymeti", Yeni Ziraat Gazetesi, birinci sene (1 Kanun-i evvel 1336/1920), s. 2; "Darüleytamlarımız ve Ziraat", Yeni Ziraat Gazetesi, , c. II, no: 17 (1 Eylül 1337/1921), s. 1; "Darüleytamlar", Yeni Ziraat Gazetesi, ikinci sene, no: 20 (1 Kanun-i evvel 1338/1922), s. 122. İkdam Gazetesi yazarlarından Mehmet Abdüsselam'ın, Ahmet Tevfik Efendi ile aynı görüşleri paylaştığı bilinmektedir. Bu yazar kapitülasyonlarla inleyen bir memlekette yetim çocukların ziraate yönlendirilerek hiç olmazsa kendilerini kurtarmaları gerektiğini savunuyordu. Geniş arazilere kurulacak Darüleytamlar'da yaşacak olan bu çocukların çalışmaları için yeni yeni fabrikalar yaptırılmalı, yetim çocukların çalışması ile üretilen milyonlarca kilo pancar yine o mahalde kurulacak olan fabrikada şeker haline getirilmeliydi. Yazar son olarak yıllardır yokluk ve açlıkla uğraşan bu milletin ancak ziraate teşvik edilerek sefaletten kurtarılabilceğini belirtiyordu. (Mehmet Abdüsselam, "Darüleytamlar Hakkında Bir Söz", İkdam, 5 Eylül 1337/1921, s. 2).

²⁰ Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti'nin açtığı yetimhanelere Öksüz Yurdu denildiyse de Darüleytam terimi aynı anlamda sık sık kullanıldı.

Silivri ilçesinin Rumlar tarafından terk edilen Bigados (Selimiye) köyünde kurulmuştu ve köy bir yurt için bulunması gereken tüm fiziki imkanları taşımaktaydı. Bigados Yurdu'na 13-15 yaşları arasındaki erkek çocuklar alınmış ve kendilerine “o köy yalnızca sizlerin olacak. Oranın bağlarını, bahçelerini siz işleyeceksiniz” denilmişti²¹.

Şehit çocukları kalacağı için Yetimler Karyesi de denilen Bigados Öksüz Yurdu'nda geleneksel tarım eğitimi anlayışı çerçevesinde bahçe ziraati yaptırılacak, ziraat için gerekli olan arabacılık, bağcılık ve demircilik öğretilenekti. Çocuklar bir binada kalmayacaklar, civarda bulunan boş evlere yerleştirilecek ve özellikle bağcılığa müsait olan boş arazilerde üzüm yetiştireceklerdi. Köye bir doktor, bir ziraat uzmanı gönderilecek ve okulun idaresi için bir müdür tayin edilecekti. Yurdun kuruluş aşamasında düşünülen dikkate değer hedef ise kız ve erkekleri iyi bir çiftçi olarak yetiştirmek, numune köyler meydana getirmek olmuştu²².

Bigados Öksüz Yurdu'na ilişkin tasarımlar, içinde bulunulan savaş koşullarının da etkisiyle hayata geçirilemediyse de bu süreçte oluşan başıboşluk pek de uzun sürmedi ve çocuklar köyden alınarak başka yurtlara nakledildiler. Bu arada İstanbul'da Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin denetimi altında olan Kalender Ziraat Yurdu²³, ziraat eğitimi verilen diğer Darüleytamlar'a göre modern yapılanması ve eğitim-öğretimdeki disiplini nedeniyle farklı bir görüntü

²¹ Hasan İzzettin Dinamo, Öksüz Musa, İstanbul: Heyamola Yayınları, 2005, s. 117-118.

²² “Bir Yetimler Karyesi”, İkdam, 31 Kanun-i evvel 1338/1922, s. 3. Bigados Yurdu'ndaki koşullar ve burada yaşayan çocukların duygu ve düşüncelerinin yer aldığı bir romanda konuyla ilgili olarak özetle şunlar söyleniyordu: Yurtta yaşayan çocukların pek çoğunun köylerde yaşamak istemedikleri biliniyor, çocukların pek çoğu yeni hükümetin de tıpkı Osmanlı Devleti gibi kendilerini başından atmak istediğine ve zorla köylü yapılacakları yönünde bir inanca sahip bulunuyorlardı. Ayrıca yurtta nasıl dersler verileceği ve nasıl bir program tatbik edileceği yönünde hiçbir çalışma yapılmamıştı. Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti ile yurdun eğitim programını hazırlayacak olan Maarif Vekaleti'nin konuya yeteri kadar ilgi göstermediği anlaşılıyordu. Bu yüzden yurtta yaşayan çocuklar idaresizliğin verdiği gevşeklikle köyde bulunan boş evleri ve boş arazileri istedikleri gibi kullanıyor, tam anlamıyla başıboş ve kendi deyimleriyle serseri bir hayat sürmeye devam ediyorlardı. Örneğin, gruplar halinde bölüştükleri evleri anahtarlarla kilitleyerek özel mülkleri haline getirmişlerdi. Binalarda güvercin, tavuk, köpek gibi hayvanlar besliyorlar; evlerinin odalarını okuldan aşırıdıkları ot minderler, yastıklar ve öteberiyle süslüyorlar daha da kötüsü çete halkı olarak belirledikleri çocuklardan başkalarını evlerine sokmuyorlardı. (Dinamo, a.g.e., s.129).

²³ Kalender Ziraat Yurdu Türk Çalıştırma Derneği'ne ait bir kurum iken 1922 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne devredilmiştir. (Himaye-i Etfal Cemiyeti (HEC), 6 Mart 1333 Senesinde Teşkil Eden “Himaye-i Etfal Cemiyeti”nin Tarihçesi ve 1338 Senesindeki Faaliyeti Hakkında 1339 Senesinde İnikad Eden Meclis-i Umumiyyeye Takdim Edilen Umumi Rapor ve Bilanço, İstanbul: Matbaa-yı Ahmet İhsan ve Şürekası, 1339, s. 37).

sergilemekteydi. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin faaliyet raporlarından elde ettiğimiz bilgilere göre Kalender Kasrı'nın bahçeleri bu yurdun ziraat alanı olarak kullanılıyordu. Yurdun kuruluş gerekçesi bedenen ziraat yapmaya yetkinliği olan kimsesiz çocukları memleketin en esaslı meselesi olan ziraat işlerine alıştırmaktı. Kalender Ziraat Yurdu, yapılanması açısından İzmit İttihat ve Terakki Darüleytamı ve Bigados Öksüz Yurdu'yla benzerlik gösterirken, Köy Enstitüleri'nin iş programlarına benzer programlarıyla da dikkat çekmektedir. Örneğin enstitülerdeki küme ve kümebaşı şeklindeki düzenlemelerin benzerlerinin²⁴ Kalender Ziraat Yurdu'nda da yapıldığı görülür. İş kümeleri oluşturulurken öncelikle ziraat ve hayvancılıkla ilgili ihtisas alanları, ardından kümelerin işbaşı olacak temsilcileri tespit ediliyor ve her bir kümeye dahil olan çocuklar işbaşının denetimi altında çalışıyorlardı. Yine çocuklar hemen her işlerini kendileri görmekte ve çapa yapmak, çift sürmek yanında, süt sağmak, yağ yapmak gibi işlerde de neredeyse işinin ehli bir çiftçi gibi hareket etmekteydiler²⁵.

3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun beşinci maddesi uyarınca Öksüz Yurtları Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti'nin kontrolünden alınıp Maarif Vekaleti'nin denetimi altına verildi²⁶. Bu madde ile sadece Öksüz Yurtları'nın bağlı olduğu merci değiştirilmiş oldu. Osmanlı devrinden beri var olan yetimhane anlayışının tümüyle kırılmadığını dönemin bürokratlarının ifadelerinde de görmek mümkündür. 1925 yılında Konya'da düzenlenen Maarif Müfettişleri toplantısında Öksüz Yurtları'nın kapatılması, içinde bulunan çocukların da bir an önce tahliye edilmeleri gerekliliği vurgulanırken²⁷ Maarif Vekili Necati Bey de bir konuşmasında Öksüz Yurtları'nda istenilen başarının yakalanamadığını dile getiriyordu²⁸. Bu

²⁴ Köy Enstitüleri'nde her bir öğretmen belirlenen kümenin başı oluyor ve kümelerin içinde yer alan öğrenciler bu öğretmenin kontrol ve denetimi altında oluyordu. Örneğin tarım öğretmeni tarım alanının, yapı öğretmeni yapı alanının sorumluluğunu üstlenmişti. (Türkoğlu, a.g.e., s. 206).

²⁵ HEC, a.g.e., s. 37-38.

²⁶ "Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştegil olup şimdiye kadar Müdafaa-i Milliyeye merbut olan askeri rüşdi ve idadilerle Sıhhiye Vekaleti'ne merbut darüleytamlar bütçeleri ve heyet-i talimiyeleri ile beraber Maarif Vekaleti'ne raptolunmuştur ..." ("Tevhid-i Tedrisat Kanunu", Türkiye Cumhuriyeti Kavanin Mecmuası, c. 2, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, 1340/1924, s. 242).

²⁷ İlgili madde şöyledir: "Darüleytamlarda mevcut çocukların sin zeka ve kabiliyet itibarıyla tasfiye ve tasnif olunmaları sin-i tahsili geçirmiş olanların da tesis edilecek darüleytam sanathanelerine sevki". ("Maarif Müfettişleri Kongresi" Maarif Vekaleti Mecmuası, sayı: 3 (Ankara 1 Temmuz 1341/1925), s. 5).

²⁸ Mustafa Necati Bey'in Öksüz Yurtları'yla ilgili açıklaması için bkz.dipnot 36.

eleştirilere karşın Türkiye'ye geldiği 1924 tarihinde İstanbul'daki bir yurdu ziyaret eden ve Öksüz Yurtları'nın usul ve amaç itibarıyla diğer mekteplere örnek olabileceğini dile getirmiş olan John Dewey'in konuyla ilgili açıklaması da ilgi çekici ve dikkatle üzerinde durulması gereken bir konudur²⁹.

Dewey'in övgüsü bir yana Öksüz Yurtları'nın istenilen başarıyı gösteremediği sık sık ifade ediliyor ve adeta 1926'da gerçekleştirilen kapanışın sinyalleri veriliyordu. Buna karşılık öksüz/yetim çocukların köyün kalkındırılmasında kullanılması görüşü hala savunuluyor, Türk köylüsünün modern ve çağa uygun olarak yaşayabilmesi için yetimlere köylerde vazife verilmesi gerekliliği vurgulanıyordu. Köylünün medeni bir yaşantıya sahip olabilmesi ve hedeflenen seviyeye ulaşabilmesi için bir değil binlerce rehber ihtiyacı vardı ve Türk inkılabını Türk köylüsüne benimsetmede yetim çocuklar kılavuzluk yapabilirlerdi. Yapılması gereken öksüz/yetim çocukları köylüyü nasıl yüceltebilecekleri konusunda eğitmek ve bu yönde çalışmalarını sağlamaktı. Bu yüzden Öksüz Yurtları idaresi içinde bir bölüm oluşturarak belirtilen hedefleri gerçekleştirecek ayrı bir şube meydana getirilmeli ve kurulacak şube köylere gönderilecek öksüzlerin/yetimlerin faaliyetlerini denetlemeliydi. Çocukların barınma ve iye işleri de köylüler tarafından karşılanabilirdi. Dolayısıyla iyi bir donanımın köylere giden bu çocuklar hem kendi hayatlarını kurtarabilir, hem de Türk köylüsünün medeni ve asri bir seviyeye ulaşmasını sağlayabilirlerdi³⁰.

Öksüz/Yetim Çocuklar Sorununun Çözümüne Yönelik Bir Proje

Yapısal ve işlevsel anlamdaki eksiklikleri yukarıda da değinildiği üzere vurgulanan Öksüz Yurtları hakkında son bir düzenleme daha yapılması düşünüldü ve Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfsızsıhha ve Neşriyat ve

²⁹ "Sanat ve el işlerinde mütchassis, bilhassa ziraat, bahçecilik, hayvan beslemek, arı yetiştirmek... ilah. gibi işlere vakıf müdür ve muallimlerin idaresi altında bu mektepler, zavallı yetim çocukların hem kendilerini hem memleketi için faideli yaşamalarına hizmet etmiş, hem de Türkiyede resmi mektepler için terbiyevi tecrübe müesseseleri vazifesini görmüş olurlar. Hemen bütün mekteplerin en büyük zaafı -bu zaaf, hiçbir vechile yalnız Türkiye mekteplerine münhasır değildir-mektep tedrisatının çocukların hali hazırda hayatlarından ve muhitin şeraitile ilcaından ayrı bulunmasıdır. Mektep, muhitinden adeta tecerrüt etmiştir. Ve çocukların nazarında mektepte yapılan işlerin etrafındaki hakiki hayat ile alakası yoktur. Mektep ayrı ve suni bir alemdir. Darüleytamlarda coğrafya, lisan, hesap, tabiat tetkiki derslerinin tezgah ve bahçe işleri ve ev idaresile raptedilmesi kolaydır. Bu suretle darüleytamlar, diğer mekteplere gaye ve usul itibarıyla numune vazifesini görebilirler." (John Dewey, Türkiye Maarifi Hakkında Rapor, İstanbul: Devlet Basımevi, 1939, s. 26).

³⁰ S. Şefik, "Yetimlerimizi Nasıl Yetiştirmeliyiz?", Resimli Eytam Mecmuası, sayı: 5-6 (Eylül 1341/1925), s. 1-2.

Darüleytamların eski Hıfzıssıhha uzmanı Dr. Ali Vahit Efendi'ye bu konuda Ale'l-umum Öksüz Çocuk ve Darüleytam Teşkilatı Hakkında Layiha adlı bir rapor hazırlatıldı. 1925 tarihli bu rapor, Arap harfleriyle Türkçe olarak basılmış, 28 sayfalık bir kitapçık şeklindedir. Raporda Öksüz Yurtları/Darüleytamlara verilecek yeni şeklin ve yapılacak düzenlemelerin rotasını belirlenmekteydi. Öksüz Yurdu denilen yetimhaneler kuramsal eğitim yanında uygulamalı sanat ve ziraat eğitimin ağırlıklı olarak verileceği sanat ve ziraat yurtlarına dönüşecek, ziraat yurtlarının bulunduğu alanlar örnek köy şeklinde yapılandırılarak, çocuklar her bir yurda verilecek bir anne babayla aile ortamı içinde yaşatılacaklardı. Ali Vahit Efendi'nin temel hedefi, köylü ve şehirli olarak sınıflandırdığı yetim çocukları doğdukları ve yetiştikleri kültür çevresi içinde bırakmaktı. Bu amaç doğrultusunda şehirli çocuklar açılacak sanat yurtlarında mahir bir usta, köylü çocuklar ziraat yurtlarında iyi bir çiftçi olarak yetiştirilecekti. Böylece devlet babalık ettiği bu çocukları edilgen değil üretken hale getirecek, yaşadıkları çevredeki insanlara örnek olacak modeller yetiştirecekti.

Rapor 1925'li yıllarda başlayan köyden kente göç üzerine vurgu yapılarak başlamakta ve ilerleyen satırlarda kimsesiz çocukların köyde boşalan işgücünü doldurmaları yönünde kullanılmaları üzerindeki görüşlerin yer aldığı satırlarla devam etmektedir. Göçün temelinde sefalet yatmaktadır ve sefalet sonrasında yaşanan göçle birlikte köyün üretici gücü şehirlere doğru göç etmektedir. Sefalet ve işsizliğin itelediği göçmenler arasında dikkat çeken grupsa çocuklardır. Çocuklar köy yaşamına olan alışkanlıkları ve sınırlı yaşam deneyimleri nedeniyle şehrin zor şartlarına ayak uyduramıyor ve kendileri manen yok oldukları gibi şehrin sosyal yapısını da bozuyorlardı.

İş imkanlarının çokluğu nedeniyle İstanbul'a gelen insanlar şehir hayatının gereklerini yerine getirecek yetkinlikte olmadıkları için akraba ve hemşehrileri olanlar şehrin belirli bölgelerinde adeta koloniler halinde yaşıyorlardı. Şehrin belirli muhitlerinde toplu olarak yaşama tercihi, aynı iş kolunu aynı bölgeden gelen insanların doldurması yönünde bir eğilim yaratmıştı. Diğer taraftan köyden gelen bu insanların dikkat çeken bir özelliği ise suça meyilli insanlar olmalarıydı. Göçmenler arasında dikkate değer grup olarak belirlenen öksüz, yetim ve kimsesiz çocuklar kilometrelerce yolu kat ederek İstanbul'a gelmekte ve bünyeleri için ağır bir iş olarak görülen küfecilik gibi işlerle ilgilenmekteydiler. 8-9 yaşlarında olan bazı çocukların kendileriyle beraber getirdikleri 3-4 yaşlarındaki kardeşlerine baktıklarına da tanıklık edilmişti. Ağır yaşam şartlarıyla mücadele etmeye çalışan çocuklar İstanbul'un

gece hayatına da yöneldikleri için ahlaki anlamda da bir çöküntü içine giriyorlardı. Fiziki ve ruhsal anlamda sorunlu bir hayat süren bu çocukların mutlu olabilmeleri için şehirde mi yoksa kırsal alanda mı yaşamaları gerektiği sorusu üzerinde durulmadan kendi muhitlerinde kalmaları ve uygun yaşam şartları meydana getirilerek üretken hale gelmeleri sağlanmalıydı. Raporda bu noktadan hareketle kimsesiz çocuklar öksüz şehir çocuğu ve öksüz köy çocuğu olmak üzere iki kısma ayrılmış, geleceklerine yönelik yapılacak planlarda izlenecek yol verilecek şu iki soruya göre belirlenmeye çalışılmıştı: Çocuk kimsesiz kalmasaydı ne olacaktı? ve çocuğun gerçek anlamda mutlu olabilmesi için ne yapılmalıdır? Bu sorulara verilen cevaplar çocukların şehirli ve köylü olmalarına göre değişiyordu. Köylü bir öksüz çocuk öksüz kalmasaydı zaten çiftçi olacak ve ziraatle uğraşacaktı. İkinci soruya ise köyler gelişmeli ve bu çocuklar köylerinde kalmalıdır şeklinde cevap verilmekteydi³¹. Böylece köylerden şehirlere doğru başlayan göç akını önleneceği gibi göçün meydana getirdiği sorunlarla da karşı karşıya gelinmeyecekti.

Köylü kimsesiz çocukları köylerinde bırakmak bir yana onları beslemek ve gereken sermayeyi vererek iyi bir çiftçi olarak yaşatmak ilkesi benimsenmeliydi. Bu amaçla açılacak ziraat yurtlarında uygulama ağırlıklı eğitim verilecek, okuma yazma sorunu da köy mekteplerinde verilen okuma yazma dersi oranındaki derslerle giderilecekti. Belirli bir süre köy yurtlarında kalan, yurttan koyunculuk, tavukçuluk, peynircilik, inekçilik ve sütçülük yapmayı öğrenen çocuklar eğitim süreci sonrasında köy hayatına adapte olacak, bir köylü gibi yaşamayı öğrenecek, belirli bir yaşa ve olgunluğa gelip eğitimini tamamladıktan sonra yurttan ayrılacaktı.

Köyde yaşamaya göre kurgulanmış bir eğitimle köylü olan ve yetimhanelerde yaşayan çocuklar şehre yerleştirilmek yerine, iyi bir çiftçi olarak yetiştirilerek köyün eğitilmiş uzvu haline getirilecekti. Böylece şehir hayatına ayak uyduramayan köylü çocuklar bedenlen ve ruhsal anlamda sağlıklı olacakları gibi hem köyün hem de şehirlerin yapıları da bozulmayacaktı. Ziraat yurtlarında gereken eğitimi alan çocuklara öncelikle ziraat alanı sağlanacak, onların belirli süreyle temel ihtiyaçları karşılanacak ve gerekli sermaye konusunda destek olunacaktı. Köyün kalkındırılmasında aktif olarak

³¹ Öksüz şehir çocukları ya okuyarak doktor, avukat, öğretmen olacak ya da sanayide çalışabilecek yeterlilikte bir eğitim alarak hayatım devam ettirecekti. Darüleytamlar'daki şehir kökenli erkek çocukların çırak ya da sanayide çalışacak insanlar olduğu tahmin edilerek bunlara önce iyi birer işçi olmaları için teknik eğitim verilmeli ardından iş kurabilecek sermaye temin edilmeliydi.

kullanılması hedeflenen kimsesiz çocukların asıl görevi ise yurttan ayrıldıktan sonra başlayacaktı. Yurttan ayrılan çocuklar babalarından kalma arazileri varsa bu arazide ziraat yapacak, babalarına ait toprakları olmayan çocuklara da bedeli sonradan ödenmek üzere devlete ait arazilerden toprak, çift hayvanı ve saban verilecekti. Bu çocuklar eğitilmiş birer çiftçi olarak yaşamlarını sürdürdükleri gibi kendi köylülerine de örnek olarak adeta onlara kılavuzluk yapacaklardı. Belirlenen bu hedefler doğrultusunda Öksüz Ziraat Yurtları'nın temel amaçları şu şekilde özetlenebilir:

1. Çocukları mükemmel bir şekilde yetiştirerek köylerine dönmelerini sağlamak
2. Çocukları üretken hale getirerek, tüketici olmaktan çıkarmak
3. Çocukları yaşayacakları çevrenin ziraatini geliştirecek şekilde eğiterek öncülük etmelerini sağlamak
4. Köyün gelişmesini sağlamak ve dolayısıyla işsizliği önleme yolunda önemli bir adım atmak

Ali Vahit Efendi'nin raporu konusunda belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta da ziraat yurtlarında eğitilmesi düşünülen çocukların erkek çocuklar olduğu ve Ali Vahit Efendi'nin ziraat yurtları projesini erkek çocukları üzerine kurgulamasıdır. Raporda kızlar da şehirli ve köylü olarak sınıflandırılmış olsa da kız çocukların ziraatçi olarak yetiştirilmesi yerine devrin klasik anlayışının etkisiyle ev kızı olarak yetiştirilmesi önerilmiştir. Diğer taraftan yazarın kız çocukların üretkenleştirmesinin, kız çocuklarına halı dokuturma yoluyla sağlanması yolunda bir önerisi söz konusudur. Halıcılığa yönelmede, Kütahya ve Isparta'da halı dokuma işini elinde bulunduran Rum ve Ermenilerin göç etmeleri üzerine ortaya çıkan boşluğu kimsesiz köylü kızlarıyla doldurma düşüncesi etkili olmuştur. Artık Rum ve Ermeniler tarafından yapılan halı dokuma işini öksüz kızlar yapacaklar ve bu kızlara halı tezgahları sağlanacaktı³².

³² Layihada öksüz kız çocuklarıyla ilgili olarak şu ifadeler kullanılmaktadır: "Köylü kızlar için iş sahası halı ve dokuma tezgahlarıdır. Şehirli kızlar için de beyaz el işleri, trikotaj ve itiriyat atölyeleridir. Bu itibar ile ne köylüye broderi yaptırmak ne de şehirliye halı tezgahlarına sevk etmek doğru olamaz. Bu şeyler başka başka ruhun mahsul-i zevkidir. Halıcılık Anadolu'da bilhassa Rum ve Ermeni kızlarının elinde idi ve bu yüzden Mühim Karpit gibi müesseseler teşekkül etmişti. Bilhassa Isparta'nın ve Kütahya'nın halı ihracatı mühim mevki tutuyordu bugün mübadele dolayısıyla Anadolu halıcılığı Yunanistan'a intikal etmiş ve Anadolu'da da sönmeğe yüz tutmuştur. Binaenaleyh köylü öksüzler ile bu tezgahları kooperatif halinde tekrar ihya etmek iki cihetten faide temin edecektir."

Yurtların yapılanması aşamasında öncelikle öksüz ve kimsesiz çocukların nerelerden geldikleri tespit edilmeliydi. Bu konuda ağırlıklı olarak Erzurum ve İstanbul'dan gelenlerin sayıca fazla olduğu görülmüştü. Bu iki şehri İzmir, Adana ve Batı Trakya bölgeleri izlemekteydi. Toplam mevcutta beklenin aksine şehir kökenli çocuklar -Darüleytamlar'da yaşayan 3.891'i erkek, 1.021'i kız olan toplam 4.912 çocuğun 1.914'ü köylü (1.500'ü erkek, 414'ü kız), 2.998'i (2.391'i erkek, 607'i kız) şehirliydi- sayıca daha fazlaydılar.

Ali Vahit Efendi ziraat yurtlarını sadece erkek çocukları için düşündüğünden 1.500 köylü çocuğu üzerinden plan yaparak ziraat yurtları sistemini kurgulamaya çalışmıştı. 1.500 köylü çocuk için her biri 100 çocuktan ibaret olmak üzere 15 ziraat yurdu açılacaktı. 414 mevcutlu kız çocukları için ise 4 halı ve dokuma tezgahı düzeneği kurulacaktı. Böylece Darüleytamlar ziraat yurdu ve sanat yurdu -ki bunlar şehir kökenli Darüleytam çocukları için açılacaktı- şekline dönüştürülecek ve mevcut Darüleytam teşkilatı sonlandırılmış olacaktı. Şehir kökenli olan çocuklar bir kısmı yatılı liselere gönderilerek buralarda devlet tarafından okutulacaktı³³.

Açılması önerilen 15 ziraat ve 10 sanat yurdunun devlet hazinesine olan yükü de hesaplanmıştı. 10 sanat yurdu için 25.600 lira sarfiyat hesaplanmaktaydı. Ziraat yurtları ise daha az masraflıydı ve üç sene sonra devletin yapmış olduğu masrafın karşılanacağı hatta kâra geçilerek çocuklar için sermaye biriktirebileceği yönünde bir inanç vardı. Yurtlar yapılacak masraf açısından iki şekilde düşünülmüştü. Birinci şekilde bir Darüleytam binası olacak, Darüleytam'ın arazileri olacak ve burada uygulamalı eğitim yaptırılacaktı. Bir ziraat yurdunun yıllık masrafı Ziraat Vekaleti'nin verileri de hesaba katılarak 20.000 lira olarak hesaplanmaktaydı. Her bir yurda 1.500 dönümlük arazi verilecek her dönüm için 6 lira ziraat aleti ve çift masrafı, 4 lira da tohumluk ve el emeği karşılığı olarak hesaplanmaktaydı. Böylece tesis

Burada nazar-ı dikkati celp etmeyen bir iş de itriyattır. Şehir kadınlarının hemen umumu ve berberlerin sarf ettikleri itriyatın yekünü çok mühimdir. Müsait vilayetlerde birer de itriyat kooperatifleri meydana getirilse harice akıp giden mühim bir para da iktisat edilmiş olur.

Köylü garizetler için amerikan bezi fabrikaları da şayan-ı ehemmiyettir. Bu atölyenin mamulatına müdafaa-yı milliye mühim ve kıymetli bir müşteridir

Şehirli kızlardan muallime, hastabakıcı, kabile olabilecek kabiliyetini gösterenleri de orta tedrisata tevdi ve buradan hastabakıcı ve kabile olacakları Sihhiye Vekaleti'yle Hilal-i Ahmer'e tevdi etmek lazımdır"

³³ Şehirli kız ve erkek çocuklar için şehirde ve şehrin ihtiyaçlarına göre sanat yurtları açılacaktı. Fakat dikkat çeken nokta bu çocukların ağırlıklı olarak okullara gönderilmesinin düşünüldüğü ve sadece 167'si kız, 912 çocuğun açılacak 10 sanat yurduna taksim edilmesini planlamaktaydı.

masrafına 9.000 lira, işletme masrafına da 6.000 liralık bedel öngörülmekteydi. Koyun, inek ve diğer bazı masraflar da kalan 5.000 lira içinden karşılanacaktı.

İkinci tip ziraat yurduysa yurt içi yaşam koşullarının değişikliği açısından ilginçti. Tercih edilen bu modelle bugün de var olan çocuk köylerine benzer köyler meydana getirilmiş olacaktı. 1925’li yıllar için yeni olan ve Amerikan modeli olarak tanımlanan bu yöntem, çocukların 10-15 kişilik gruplar halinde evlere dağıtılması ve anne baba olarak benimsenen bir kadın ve erkeğin denetiminde aile hayatı yaşamaları esası üzerine kurulmuştu. Önerinin dayanağını öksüz çocukların aile ortamına duydukları gereksinim ve ancak böyle bir ortamda mutlu olabilecekleri mantıklı görüşü oluşturmaktaydı. Artık 250 ila 1.000 kişilik yaşam, düdükle iş yapma, yatma kalkma şeklindeki koğuş hayatı terk edilecek ve öksüzlere modern Amerikan modeli çerçevesinde bakılacaktı.

Amerikan modelinin benimsenmesine taraftar olan Ali Vahit Efendi sistemin nasıl yürütüleceğini açıklarken Türk köy hayatını irdeleyerek işe başlamaktadır. Türk köylü ailesinin 5-6 çocuk ve anne-babadan oluştuğu görüşünden yola çıkarak, ziraat yurtlarındaki aile yapılanması ve giderin ne olduğu üzerinde durmaktadır. Plana göre 100 çocuk için 20 ev yapılacak ve her eve bir anne, baba yerleşecektir. Dolayısıyla her beş çocuk bir evde köylü, anne ve baba olarak tayin edilen kişilerle yaşayacak ve böylece 20 evli bir ziraat köyü oluşturulacaktı. Ziraat Köyü’nde bir de mektep inşa edilecek ve müdürle birlikte üç öğretmen yanında okulda marangoz, nalbant ve de demirci bulunacaktı. Bu yerleşim alanlarının elektrik ve su tesisatı da yapılacak ve böylece numune köyler meydana getirilecekti³⁴.

Bu tarzdaki numune köy yapılanmasında Filistin’deki Yahudi Akron Köyü örnek olarak gösterilmiştir. Bu köyün yanında bulunan Arap Akron Köyü’nün dikili bir ağacı olmadığı gibi insanları perişan bir haldedir ve adeta açlık kol gezmektedir. Yahudi Akron Köyü’yse tamamen farklı bir çehreye sahiptir. Bu köyde muntazam bir düzenleme ile portatif Alman tarzındaki evler bağ ve bahçelerin içine yapılmış, evlerin önü çiçeklerle arkaları ise sebze bahçeleri ile donatılmıştır. Köyün ortasından geçen bulvarda modern giyimli insanlar dolaşmakta, kadınlar çocuk arabaları ile çocuklarını gezdirmekte ve

³⁴ Ziraat köyü içinde yer alan her bir evin, daha doğrusu, her bir ailenin rahat bir yaşam sürebilmeleri için toplam bedeli 322,5 lira olan hayvan ve ziraat aletlerine ihtiyaç vardı. Bu alet ve hayvan miktarı şu şekilde belirlenmişti: Sapan, sapan demiri, boyunduruk, kağrı, kağrı çulu, tırmık, yaba 2 adet, düven, düven boyunduruğu, çift halkası düven için 2 adet, kayış düven ve kağrı için 2 adet, bir çift öküz, bir inek, bir merkep, 10 koyun tavuk vesaire.

bazı evlerden piyano sesleri yükselmektedir. Köydeki en fakir köylünün evinde yemek odası, büfe, şezlong ve duvarlarda tablolar bulunmaktadır. Yahudi köylüsünün kalkındırılmasında önemli rol oynayan Yahudi Ziraat Mektebi de bu bağlamda örnek olarak verilmektedir.

Ali Vahit Efendi vilayetlerin öksüz çocukların bakımı işini üstlenmesini ve yerel yönetimlerin vilayetin durumuna göre ziraat ve sanayi yurdu açma konusunda aktif olarak çalışması gerektiğini savunmaktadır. Ziraat yurtlarının kurulmasında Ziraat Vekaleti'nin, sanat yurtlarının kurulmasında Ticaret Vekaleti'nin desteği alınmalıdır. İlk masrafların da Darüleytam bütçesinden karşılanması Adana örneğiyle açıklanmaktadır. Öncelikle Adana Darüleytamı'ndaki çocuklardan Adanalı olmayanlar ayrılarak kendi memleketlerine gönderilmeli, diğer Darüleytamlar'daki Adanalı çocuklar ise Adana'ya getirilmelidir. Darüleytam'ın 56.000 liradan ibaret olan bütçesiyle ziraat ve sanat kooperatifi kurularak Darüleytam bütçesi sonlandırılmalı, ülke genelinde belirtilen uygulamanın yaygınlaştırılması ile mevcut Darüleytam teşkilatı eritilmez.

Ali Vahit Efendi raporunun sonunda öksüz köylü çocukların ziraat yurtlarında ya da oluşturulacak numune köylerde yetiştirilip yaşamalarıyla memlekette ziraatin gelişeceği ve uygulamalı ziraatçiliğin daha da ilerleyeceğini bildiriyordu. Ardından önerilerini şöyle sıralıyordu: .

1. Her vilayet kendi yetki alanı dahilinde öksüzler için o vilayetin zirai ve sanayi ihtiyacına göre ziraat ve sanat kooperatifleri vücuda getirecektir.
2. Ziraat yurtları numune köyler halinde ve modern tesisatla donatılmış olarak kurulacaktır.
3. İnşa edilecek yurt ziraat yurduysa Ziraat Vekaleti tarafından kontrol altında tutulacaktır.

Gerçekleştirilmesi güç olan bazı önerilerin varlığının da dikkat çektiği raporda³⁵ Köy Enstitüleri'nde olduğu gibi köyün kendi içinde canlandırılmasına

³⁵ Yazarın Darüleytam teşkilatının birden bire değil kendi içinde geçireceği evrim ile ortadan kalkacağı yönünde bir öngörüye sahip olduğu görülmektedir. Ancak içinde bulunulan barış ortamına rağmen yetimlik/öksüzlük meselesinin tamamen ortadan kalkmadığı, barış zamanında da devletin himayesine muhtaç çocukların bulunduğu ve bulunacağı gerçeği gözden kaçırılıyordu. Dikkat çeken bir diğer nokta da çocukların doğdukları bölgelerde yaşamaları gerektiği inancıdır. Köylü olan çocukların köylerinde, şehirtli olan çocukların da şehirde yaşamaları anlayışı üzerine oturtulan kurguda diğer vilayetlerdeki Darüleytamlar'da

ve toplu bir kalkınma hareketine vurgu yapılmamışsa da oluşturulmaya çalışılan ziraat yurdu projesinin bir yanı sıra Köy Enstitüleri'nin küçük bir ön örneği olduğu iddia edilebilir. Raporda yer alan Öksüz Yurdu modeli olarak Amerikan tarzının benimsenmesi, İsrail'deki Akron Yahudi Köyü modelinde numune köyler oluşturulması ve Darüleytam teşkilatının yapılacak değişikliklerle yavaş yavaş ortadan kaldırılması yolundaki önerilere Maarif Vekaleti'nin pek de itibar etmediği anlaşılmaktadır. Vekalet öncelikle Öksüz Yurtları'nın sayılarını azaltma yoluna gitmiş, Öksüz Yurdu sayısını 17'ye düşürmüş ve mevcut 5.165'e indirilmiştir³⁶. Birkaç ay sonra da 10 Haziran 1926'da eski adıyla Darüleytamlar yeni adıyla Öksüz Yurtları kapatılmıştır³⁷.

yaşayan çocukların doğdukları şehirlere getirilmesi gerçekleştirilmesi zor bir uygulama olarak gözükmektedir. Ayrıca Ali Vahit Efendi'nin Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından taşrada bulunan Darüleytamlar'ın lağvedilip İstanbul'a nakledilmesi sonrasında yaşanan pek çok kötü tecrübeyi unutmamak gerekir. Taşınma işlemi sırasında yaşanması muhtemel zorluklar yanında yapılacak masrafların büyüklüğünün de Ali Vahit Efendi'nin gözünden kaçtığı anlaşılmaktadır.

³⁶ Ali Vahit Efendi raporunda Öksüz Yurtları'ndaki çocuk sayısını 7.910 olarak vermektedir. Maarif Vekili Necati Bey ise 1926 tarihli bir demecinde sayılarını 17 olarak verdiği Öksüz Yurtları'nda 5.160 talebenin bulunduğunu açıklamıştı. Bu demecinde M. Necati Bey Öksüz Yurtları ile ilgili olarak şunları söylemişti: "Fılvaki Öksüz Yurtları mahiyetleri itibarıyla ilk yatı mektepleridir. Babasız, anasız çocuklara yalnız ilk tahsil verirler. Öksüzlerin arasında 1.080 kadar çocuk ilk tahsil seviyesini geçirmiş olduklarından bunlara sanat talim olunmaktadır. Buralarda marangozluk, demircilik, kunduracılık, halıcılık, dokumacılık, terzilik gibi sanatlar mevcuttur. Maalesef yurtların bu sanat faaliyetleri senelerden beri iyi tanzim edilmediği için arzu edildiği derecede müessir ve müfit olamıyor, bütün memlekette 17 Öksüz Yurdu ve 5.160 talebesi vardır. Bütçesi yekunu 1.417.205 liradır. Bu yurtlardan beş tanesi İstanbul'da olup Ortaköy, Balmumcu, Validebağı, Beykoz saraylarını işgal etmektedir. Mütebakisi Anadolu'nun muhtelif vilayetlerindedir. Beykoz Yurdu trahomluların tedavi ve terbiye edildiği bir yerdir. Validebağı da zayıf bünyeli çocukların sevk edildiği bir sanatoryum mahiyetindedir. Öksüz Yurtları'nın bilhassa Anadolu'da bulunanlarının binaları malzeme-i tedrisiyeleri levazım-ı leyliyeleri ihtiyaçlarıyla mütenasip olmadığı gibi heyet-i umumiyesinin işleri de matluba muvafık değildir. Bu 17 Öksüz Yurdu mülhak bütçe ile ve maarif vekaletine merbut ve teşkilat-ı mahsusiyeyi havi müdüriyet-i umumiye ile idare olunmaktadır." ("Maarif Vekili Necati Bey Efendi'nin Beyanatı", Maarif Vekaleti Mecmuası, sayı: 6 (1 Mart 1926), s. 129).

³⁷ İlgili kanunun ilk iki maddesi şöyledir: "Birinci madde: Öksüz Yurtları teşkilatı hakkındaki 2 Nisan 1333 tarihli kanun ilga olunmuştur.

İkinci madde: Öksüz Yurtları Müdüriyet-i Umumiyesinin 1341 senesi bütçe kanununa müzeyyel 15 Mart 1926 tarihli kanunun dördüncü maddesiyle Maarif Vekaletine verilen mezuniyete zamimeten Müdüriyet-i Umumiye Muhasebe Teşkilatı da 1 Haziran 1926 tarihinden itibaren ilga olunmuştur". ("Öksüz Yurtları Teşkilatı Hakkındaki 2 Nisan 1333 Tarihli Kanunun İlgasına ve Öksüz Yurtları Hesabatının Tasfiyesine Dair Kanun", Türkiye Büyük Millet Meclisi Kavanin Mecmuası, c. 4, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, 1926, s. 1054).

Bu tarihten sonra yapılan köyün kalkındırılması amaçlı eğitim çalışmalarında 1917 yılından itibaren öksüzlere/yetimlere yönelik “köylü çocukların köylerinde alacakları ziraat eğitimi ile hem kendi geçimlerini sağlaması hem de buldukları köylülere örnek olması ve sonrasında devlet hazinesine yük olmaktan kurtarılması anlayışı” devletin himayesine muhtaç çocukların sayısının azalması ile önemini yitirdi. Artık köyün kalkındırılması için daha köklü ve kapsamlı yenilikler yapılması yönüne gidiliyordu. Darüleytamlar’ın kapatılmasından kısa bir süre sonra hazırlanan Köy Mektepleri Müfredat Programı ile köy çocuklarının eğitimi üzerinde duruluyor ve programın girişinde köy mekteplerinde verilen eğitimin diğer mekteplerden farklı olması gerektiği vurgulanarak en önemli amacın köylü çocukların kendi çevrelerinde kalmalarını sağlamak olduğu açıklanıyordu³⁸.

SONUÇ

Köyün kalkındırılması ve köylünün eğitilmesi yönündeki düşüncelerin II. Meşrutiyet’ten itibaren dile getirildiği bilinmektedir. Köy Enstitüleri konulu araştırmalarda da bu kurumların kaynaklarına ilişkin olarak sözü edilen süreçte vurgu yapılmakta, Köy Enstitüleri’nin uzun ve sancılı bir arayışın ürünü olduğu belirtilmektedir. Cumhuriyet öncesi döneme dair vurgular, daha çok bu kurumların düşünsel kaynakları olarak değerlendirilebilecek görüşleri ortaya koyan düşünce ve devlet adamlarının³⁹ görüşlerinin sergilenmesi biçiminde olmaktadır. Bu arada gözden kaçırılan bir nokta Köy Enstitüleri’nin de hedefi olduğu bilinen köyün ve köylünün modernleştirilmesi konusunun II. Meşrutiyet sonrasında, dönemin en büyük sorunu olan kimsesiz çocuklar üzerinden yürütülmesi ve I. Dünya Savaşı sürecinde bu konuda ciddi uygulamalar yapılmış olmasıdır. Bu dönemde kurulan Darüleytamlar’dan biri olan İzmit İttihat ve Terakki Darüleytamları ziraat eğitim programları ve üretime yönelik uygulamaları ile Köy Enstitüleri’nin bir prototipi olarak kabul edilebilir. Savaş sürecinin etkisiyle yoğunlaşan kimsesiz çocukların sorunlarına çözüm bulmak bu uygulamanın temel itici gücü olsa da bu çocukların köylüye rehber olması ve köyün modernleştirilmesinde katkı sağlayabilecekleri yolundaki düşünce göz

³⁸ Köy Mektepleri Müfredat Programı, İstanbul: Devlet Matbaası, 1927, s. 2.

³⁹ Bu konuda en çok vurgu yapılan isimler 1914 yılında Meclis’te yaptığı konuşmayla İsmail Mahir Efendi “Maarifte Bir Siyaset” başlıklı kitabıyla, İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) Bey “Terbiye-i İptidaiye Islahatı” başlıklı yapıtıyla, Ethem Nejat Bey 1924 yılında hazırladığı raporla, John Dewey ve 1925 yılındaki raporuyla Alfred Kühne’dir. (Çetin Yetkin-Gündüz Şimşir, “Yarım Yüzyıl Sonra Gerçek Yüzüyle Köy Enstitüleri”, 60 Yılda Basında Köy Enstitüleri (1946-2000), Haz. Dursun Kut, Ankara: Güldiken Yayınları, 2000. Ayrıca bkz. Ekinci, a.g.e., 84-94).

ardı edilmemelidir. Darüleytamlar'ın savaşın sonunda kapatılması İzmit Darüleytamı'nın ömrünün kısa süreli olmasına neden olduğu için varlığı ve işlevi tartışma konusu olamamıştır.

Darüleytamlar'ın kapanma kararı sonrasında TBMM Hükümeti de Öksüz Yurtları adı altında yetimhaneler açmış, ancak Osmanlı dönemi Darüleytamları'nda görülen sorunlar ve işleyiş bozuklukları tümüyle giderilememiştir. Bu süreçte öksüz ve yetim çocukların sayısı azalmış olsa da ebeveynlerini yitiren ve devletin himayesine muhtaç çocukların varlığı göz ardı edilemezdi. Çocukların bakımının sağlanması ve iyi eğitim almaları yeni hükümetin görevlerinden biri olarak algılanmış, bu sorun ciddi eğitim hamleleri içine giren TBMM Hükümeti'nce ele alınmış ve yetimhanelere yeni ve modern bir şekil verilmesi üzerinde durulmuştur. Ali Vahit Efendi'nin hazırlamış olduğu rapor bu girişimler içinde önemli ve dikkat çekicidir. Bu projede özellikle köylünün köyünde bırakılıp donanımlı çiftçi olarak yetiştirilmesi yönündeki anlayış önemlidir ve Köy Enstitüleri yapılanmasına ışık tutacak özellikler sergilemektedir. Buna karşılık Köy Enstitüleri'nin, başta Saffet Arıkan, İsmail Hakkı Tonguç, Hasan Ali Yücel olmak üzere Cumhuriyet dönemindeki düşünsel yaratıcılarının bu kaynaklara ilişkin vurgularının olmaması belirtilen kaynaklardan ne ölçüde esinlenilmiş olduğu konusunu karanlıkta bırakmıştır.

ÖZET

20. yüzyılın başından itibaren süregelen savaşların en çok etkilediği toplumsal kesim çocuklar olmuştur. Ebeveynlerini yaşanan savaş ortamında kaybeden çocuklar yanında, elden çıkan ve işgal edilen bölgelerden Anadolu'ya sığınan pek çok muhacir çocuğu devletin himayesi altına alınmış ve bu çocuklar 1917 yılından itibaren Anadolu'nun birçok şehrinde açılan Darüleytamlar'a yerleştirilmiştir. Darüleytamlar'daki çocukların eğitimi konusunda ise -özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren- ağırlıklı olarak ziraat eğitimi verilmesi yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır. Ziraat yapılacak nitelikteki alanlarda numune köyler kurulacak ve köylere yerleştirilen çocuklar hem kendi hayatlarını kurtaracak, hem de modern anlamda ziraat yapan yeni köylü toplumunu meydana getireceklerdi. Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaya atılan ve kapsamlı bir biçimde projelendirilen bu görüşün iddiası, uygulama alanı bulması durumunda yalnızca köy kökenli kimsesiz çocukların eğitim sorununun değil, bunun yanısıra köylünün eğitimi ya da köylünün kalkındırılması sorununun da çözüleceği yönündeydi.

ÖZET

20. yüzyılın başından itibaren süregelen savaşların en çok etkilediği toplumsal kesim çocuklar olmuştur. Ebeveynlerini yaşanan savaş ortamında kaybeden çocuklar yanında, elden çıkan ve işgal edilen bölgelerden Anadolu'ya sığınan pek çok muhacir çocuğu devletin himayesi altına alınmış ve bu çocuklar 1917 yılından itibaren Anadolu'nun birçok şehrinde açılan Darüleytamlar'a yerleştirilmiştir. Darüleytamlar'daki çocukların eğitimi konusunda ise -özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren- ağırlıklı olarak ziraat eğitimi verilmesi yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır. Ziraat yapılacak nitelikteki alanlarda numune köyler kurulacak ve köylere yerleştirilen çocuklar hem kendi hayatlarını kurtaracak, hem de modern anlamda ziraat yapan yeni köylü toplumunu meydana getireceklerdi. Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaya atılan ve kapsamlı bir biçimde projelendirilen bu görüşün iddiası, uygulama alanı bulması durumunda yalnızca köy kökenli kimsesiz çocukların eğitim sorununun değil, bunun yanısıra köylünün eğitimi ya da köylünün kalkındırılması sorununun da çözüleceği yönündeydi.

ABSTRACT

The continual wars of the 20th century had effected mostly the children in social life. Beside the orphans who had lost their parents during war, refugee children who had migrated from the occupied and lost territories were taken under the protection of the state. Dating from the year 1917, these children were placed in the orphanages (Darüleytam) which were established in many Anatolian cities. Regarding the education of these children, especially after the First World War, the idea of giving a kind of agricultural education had gained weight. According to this idea, model villages would be established in the arable regions and the children who were being educated in these villages would both save their lives and generate a new, modern peasant society. The main goal of this idea, which had been put forward in the first years of the Republic and planned in detail, was not only to find a solution to the education problem of the orphans from the rural areas, but also to solve the problem of education and development of the villages and peasantry as a whole.
